

„Žmogų labai sudėtinga pažemint ir nužudyti jį dvasiškai, jeigu jis turi šaknis“

Straipsnio pavadinimas – tai Kazachstane tremtinių šeimoje gimusios moters, šiuo metu įsikūrusios Lietuvoje, mintis. Taip ji apibendrina savo šeimos patirtį. Ir turbūt galima būtų sakyti, kad ne tik savo šeimos, bet kelių kartų – ištremtosios, įkalintosios – ir jos vaikų.

Kazachstane gyvenusiųjų ar tebegyvenančiųjų, taip pat ir grįžusiųjų iš Kazachstano lietuvių ar jų palikuonių patirtimi, tapatybės paieškomis domisi grupė mokslininkų, vykdančių Lietuvos Mokslo Tarybos remiamą projektą „Prievartinės migracijos iš Lietuvos diasporos Rytuose ir jų tapatybė: Užvolgio ir Kazachstano atvejai“ (LIP-20-12). Projekto idėja – atskleisti skirtingais istorijos laikotarpiais prievartinę migraciją į Rusiją (Saratovo sritis) ir Kazachstaną (Karaganda) patyrusių lietuvių ir jų palikuonių lietuviškosios tapatybės išlaikymo pastangas, būdus, taip pat atskleisti, kaip lietuviškumas šių žmonių savimonėje sugyvena su šalies, kurioje jie gyveno ar gyvena, žmonių tapatybe. Šiame straipsnyje per vienos šeimos istoriją norima trumpai papasakoti apie Kazachstane, Karagandoje, gyvenusių, o vėliau grįžusių į Lietuvą žmonių tapatybės kūrimąsi ir jos paieškas.

Kazachstano Respublika – tai didžiulė Azijos valstybė, kurioje gyvena beveik 19 mln. įvairių tautybių žmonių. Tai kazachai, rusai, uzbekai, ukrainiečiai, vokiečiai, lietuviai ir t. t. Manoma, kad šiuo metu Kazachstane yra apie 140 tautybių, todėl 1995 m. buvo įkurta Kazachstano tautų asamblėja, kuri koordinuoja visų šalies tautinių bendrijų, tarp jų ir lietuvių, veiklą. Kaip rašoma oficialiame šios Asamblėjos puslapyje (<https://assembly.kz/ethnos/kk/litovtsy/>), lietuvių skaičius

Kazachstane metams bėgant kito: 1970 m. čia jų būta 141941, 1999 m. – 7070, o 2009 m. – 5000. Lietuviai šioje šalyje atsirado skirtingais istorijos momentais, skirtingais keliais. Po Antrojo pasaulinio karo – tremtis, politinių kalinių deportacija. Manoma, kad įvairiuose Kazachstano lageriuose buvo kalinama apie 15000 lietuvių. Vėliau nuo 1954 m. kryptį Kazachstano link nurodė Sovietų Sąjungos plėšinių įsisavinimo politika. O po 1990 m. Kazachstane yra įsikūrusių ir verslo žmonių iš Lietuvos. Turbūt galima spėti, kad dauguma tremtinių, politinių kalinių ar plėšinių savanorių grįžo į Lietuvą, tačiau yra ir ten likusiųjų ar jų palikuonių. Pavyzdžiui, apie 2,5 tūkst. lietuvių ir šiuo metu gyvena Karagandoje. Jie vykdo aktyvią su lietuvybe susijusią veiklą, pvz., 2003 m. čia buvo įkurta Lietuvių bendruomenė LITUANICA, veikia lietuviybės muziejus ir pan. Lietuvių bendruomenės pirmininkas Vitalijus Tvarijonas yra įsitraukęs į Kazachstano tautų asamblėjos veiklą, atstovauja lietuviams. Taigi dalis mūsų tautiečių vienaip ar kitaip yra Kazachstano gyventojai. Tai yra mūsų tautos dalis, kurią turime pažinti, suprasti ir priimti.

Bet grįžkime prie kalbintos moters patirties, jausenos, minčių. Paieškokime atsakymo į klausimą, kodėl jai taip svarbu žinoti savo šaknis? Iš kur tas jausmas radosi?

Gimė ši moteris ir jos sesuo Kazachstane, tremtinių šeimoje: tėvas – iš Lietuvos ištremtas partizanas, su ginklu gynęs Lietuvos laisvę, motina – kilmingos Krymo graikų šeimos palikuonė, už tai ir ištremta. Pasibaigus baudinės laikui tėvui nebuvo leista grįžti į Lietuvą, motinai – į Krymą. Susitiko šie du žmonės darbe, kurio negalėjo rinktis ir kuris, kaip pasakojo, buvo toks, „kad suirdavo drabužiai“. Čia mama iš karto atkreipė dėmesį į bendradarbį lietuvį. Kaip pasakoja dukra, „ji buvo įsitikinusi, kad lietuviai <...> skiriasi nuo kitų tautų. Jie buvo <...> kultūringesni, jie buvo ir raštingesni. Jie jau buvo ir įdomesni išvaizda. <...> Tiesiog jie buvo kitokie“. Taip susikūrė lietuvių ir graikų šeima. Ir štai jau trys dedamosios: lietuviškumas, graikiškumas, kazachstaniškumas (bet ne kazachiškumas).

Šeimos bendra kalba tapo rusų kalba, tačiau tėvas labai norėjo, kad vaikai mokėtų lietuviškai. Dukra pasakoja, kad tėvas, „suprasdamas, kad mums [vaikams] reikės tos kalbos, <...> su mumis labai daug bendravo kaip tik vat lietuvių kalba. Nu, ir jam turbūt buvo malonu kalbėti savo kalba.“ Sava kalba – tiek buvo likę tėvui Kazachstane. Iš žmogaus buvo atimta tėvynė, ir nors liko kalba, ja buvo galima laisvai kalbėti tik su savais: pasakoti vaikams pasakas, dainuoti daineles. Laikai

buvo tokie, kad net laiškas į Lietuvą turėjo būti rašomas rusiškai, tėvas dukrai pasakojo, kad „kol tu neišmoksti rašyti rusiškai, tu negali parašyti į tėvynę.<...> Ir tu negali pranešti apie save nieko“. Taigi tavo gimtoji kalba lieka tik tau ir tavo patiemis artimiausiems, esantiems šalia. Tiesa, mama lietuviškai suprato, bet pati nekalbėjo. Tačiau neišmokė dukrų ir graikų kalbos. Turbūt taip jas saugojo nuo savo praeities, per kurią patyrė daug skausmo. Tačiau tėvas buvo griežtas: „jis bardavo, jeigu mes su juo pradėdavom kalbėti rusiškai. Jis buvo, nu, toks reikalaujantis, griežtas. Jis mus auklėjo labai griežtai.“ Turbūt taip tėvas stengėsi nenukirsti lietuviškų dukrų šaknų, atvirkščiai – jas sutvirtinti. Ir tai jam pavyko.

Dukra supranta, kad tuo metu jos lietuvių kalba „buvo tokia ūkinė, naminė, vaikiška. Labai daug buvo rusicizmų. Labai kirčiavimai netaisyklingi, galūnės netaisyklingos“. Bet tai buvo lietuvių kalba, skambanti Kazachstano platybėse. Tai buvo gija, kuria tėvas norėjo susieti savo vaikus su savo Tėvyne, į kurią, tikėjo, būtinai grįš. Tam grįžimui į savo šaknų žemę jis rengė ir dukras. Moteris prisimena: „Mes neturėjom nieko. Ir kai aš nueidavau pas drauges, aš grįždavau, sakiau, nu, tėti, nu kodėl vat pas mus nėra tokių baldų kaip vat pas draugę? Jis man sakė – Lietuvoj tu turėsi viską. Visą gyvenimą jis ir ruošė mus visus taip“. O tuo metu Tėvas iš Lietuvos, be kalbos, teturėjo seną maldaknygę ir medinį kryžių. Tai ir viskas. Ir mažai, ir daug – keli nedideli daiktai, bet didelis tikėjimas. Beje, tas kryžius toliau per pasaulį keliauja su dukra. Kaip saitas, jungiantis su tėvu. Kaip ir prisiminimai, ko tėvas mokė: „Iš vaikystės jis pagal tą bibliją ir tikėjimo [mokė], jis mus krikštijo, jis mus vežė, visų tradicijų prisilaikėm. Mes ir eglutę per Kalėdas statėm, ir jis puošė kaip Lietuvoj ten ne žaisliukais, o obuoliais, ten saldainiais, sausainiais, riešutais. Darė viską, kaip Lietuvoj daroma. Jis kepė blynus kaip Lietuvoj, jis gamino cepelinus, kugelius<...>. Jis darė viską kaip Lietuvoj. Jis mus pratino prieto“. Taigi šeimos namuose lietuviškumas buvo kasdienis, o ne ritualinis, protarpinis. Gal visos šios tėvo pastangos ir padarė tai, kad dukros iš bendraamžių išsiskyrė: „Mes buvom geriau išauklėtos. Mes buvom kultūringesnės daug. <...> Bet tikrai mes buvom tokios, nu, išdidžios tokios. Tokios reikšmingos“. Žinoma, negali nuneigti ir motinos graikės indėlio, tačiau pasakodama moteris akcentuoja tėvo įtaką, dėl kurios jos su seserimi buvo išskirtinės, „berniukai įsimylėdavo, mergaitės pavydėdavo“. Jos buvo kitokios mergaitės, pažymėtos lietuviškumu.

Paklausta, kuri kalba yra jos gimtoji kalba, moteris nedvejoja: „Nu, žinot, aš kai prisistatau, aš visada sakau, aš – rusakalbė“. Šia kalba paprasta reikšti mintis, jos

ištekliai turtingiausi. Tačiau moteris teigia, kad vis dėlto ji gyvena su keliomis kalbomis: „Apie lietuvių aš galvoju lietuvių kalba. <...> apie rusakalbį aš galvoju rusiškai“. Tai toks jos dvilypis gyvenimas. Bet lietuvių kalba jai yra labai svarbi. Paklausta, ar gali lietuvis būti be lietuvių kalbos, moteris nedvejoja: „O tai košmaras, tai neturi būt“. Ir pati leidžiasi į pasakojimą, kaip po motinos mirties apsisprendė grįžti į Lietuvą, todėl savarankiškai ėmė toliau mokytis lietuvių kalbos: „Aš padariau viską, kiek įmanoma, kad išmokčiau tą kalbą. <...> Aš į Lietuvą ruošiausi septynis metus. Aš pradėjau po truputį skaityt, <...> aš klausau [klausiau] lietuviškai. Privežiau daug kasečių visokios muzikos iš Lietuvos.<...> Aš mokiausi mintinai eilėraščius <...> nesuprasdama pusės žodžių“. Taip buvo stengiamasi, kad lietuvių kalba taptų jos savastimi. Taip pat padėjo ir Karagandos lietuvių bendruomenė, kuri tiesiog įtraukė moterį į aktyvią savo veiklą, skatino jos lietuvišką saviraišką. Taigi persikelti gyventi į Lietuvą, įgyvendinti tėvo svajonę, moteris ruošėsi visomis savo išgalėmis.

Lietuvių namai Karagandoje. Kiemas

Tačiau pašnekovė, paklausta, ar ji laiko save lietuve, atsako: „Aš – pasaulio vaikas“. Ir priduria, kad „buvo gi tarybiniai pasai, ten buvo visur užrašyta, kad aš lietuvi. Pase aš buvau lietuvi“. Tačiau visa moters gyvenimo patirtis rodė, kad lietuviškumas – tik dalis šios moters tapatybės. Ir nėra paprasta tą lietuvišką tapatybę įtvirtinti net ir grįžus į Lietuvą. Pasakodama moteris minėjo, kad grįžusi į tėvo šalį ji ne visada jautėsi čia sava, suprantama ir priimama. Net ir tarp giminių nebuvo lengva jaustis gerai, nes „aš su jais neturiu bendrų prisiminimų. <...> Ir taip labai sunku. <..> Aš atvažiavau į Lietuvą tuščia. Vakuume. Aš atsidūriau tiesiogine prasme vakuume“. Juk lietuvių žmogų daro ne vien šalis ar kalba, bet ir socialiniai ryšiai, kasdienės kultūrinės praktikos, bendra patirtis ir t. t. Visa tai nėra lengvai pasiekama. Tačiau nepaisant tuštumos, kur atsivėrė įsikūrus Tėvo gimtojoje šalyje, moteris ir toliau puoselėja savo lietuviškumą, suvokdama, kad jos gyvenimo dalis prabėgo Kazachstane, kuris irgi kūrė jos tapatybę. Tad gražiai sudėliojami akcentai: „Aš neišleidžiu Kazachstaną iš akiračio. Man jis svarbus yra. Čia mano gimtasis kraštas. <...> O Lietuva – tėvynė. <...> Lietuva gražesnė. Lietuva švaresnė. Lietuva, nu, puikus kraštas. <...> Aš patriotė ir Kazachstano, ir Lietuvos. Aš myliu abi šalis“. Taigi Kazachstanas – gimtinė, Lietuva – šaknų šalis, tėvynė. Dvi tapatybės darniai sugyvena žmoguje. Kaip sako moteris, į Kazachstano plotą telpa 41 Lietuva. O moters širdyje abi šios šalys yra lygiavertės: ir beribių stepių Kazachstanas, ir užtveriančių horizontą žaliuojančių miškų šalis Lietuva. Tai ir jos tėvo, buvusio partizano, tremtinio, siekto pažeminti, bet išlikusio dvasiškai stipraus, dėka.

Loreta Vilkienė, Vilniaus universitetas

Nuotraukos Vyčio Čubrinsko. 2021 m. lapkritis

Lietuvių namai Karagandoje.

www.pasauliolietuvis.lt

Straipsnių ciklas „Lietuvių kalbos naujovės ir įdomybės“. Straipsnį rėmė Valstybinė lietuvių kalbos komisija.

Jei norėtumėte publikuoti visą straipsnį ar jo dalį, prašom nurodyti informacijos šaltinį ir autorių.